

Zkušenosti s přístupem Housing First pro lidi s duševním onemocněním v Plzni

Jan Mužík, Jiří Frýbert

Na ulici se pracuje!

Konference je pořádána v rámci projektů:
Společně a odborně v Praze CZ.03.2.63/0.0/0.0/19_099/0015187
Společně a odborně CZ.03.2.63/0.0/0.0/19_098/0015188

Projekty jsou spolufinancovány Evropskou unií.

Začátek projektu

Vedení naší organizace Ledovec, z. s. zvažovalo zavést metodu Housing First do své palety služeb delší dobu. Velkou inspirací byla v tomto ohledu stáž v organizaci Un chez soi d'abord v Marseille ve Francii. Když se pak objevila výzva č. 108 Podpora programu Housing First (Bydlení především) z programu Operační program Zaměstnanost ESF, neváhali jsme s přihlášením. Díky štědrosti Evropské unie jsme tak mohli v letech 2019 až 2022 realizovat projekt Program Housing First pro lidi s vážným duševním onemocněním v Plzni.

Projekt se v souladu s reformou psychiatrické péče zaměřuje na deinstitucionalizaci péče o lidi s duševním onemocněním a přesouvá její poskytování do běžného sociálního prostředí. V souladu s principy programu HF jsme se zavázali, že pomůžeme s nalezením standardního bydlení alespoň 10 lidem a dáme jim podporu pro jeho dlouhodobé udržení a další osobní rozvoj. Cílem tak bylo zlepšit jejich životní situaci a nastartovat proces zotavení. Jedná se o lidi s vážným duševním onemocněním, kteří jsou v situaci dlouhodobé bytové nouze a potřebují dlouhodobou intenzivní podporu. Výhodou pro nás bylo, že Magistrát města Plzně pro tento projekt přislíbil poskytnout deset městských bytů.

2

Principy Housing First

Pro lepší představu zde uvádíme základní principy této metody práce, tak jak je popsal Sam Tsemberis v publikaci Housing First: Model Pathways ukončení bezdomovectví u osob trpících duševními poruchami a poruchami plynoucími z užívání psychoaktivních látek (Platforma pro sociální bydlení, Praha 2020). K jednotlivým principům připisujeme, jak si je vykládáme v našem týmu a jak se je snažíme naplňovat v praxi.

- 1. Bydlení jako základní lidské právo** – tento princip je v přímém opaku proti tzv. zásluhovému bydlení. Nemyslíme si, že lidé se nejdříve musí osvědčit, musí se naučit bydlet a musí si zasloužit, aby se mohli přestěhovat do svého bytu.
- 2. Úcta, vřelost a soucit se všemi klienty** – naše chování a komunikace se zakládají na rovnocenném přístupu. Sebeúcta a sebevědomí jsou zásadní pro to, aby byl člověk ochoten dělat v životě důležité změny. Dle vyjádření lidí, které podporujeme v bydlení, jsme chápající, jsme v pohodě a nemusí se nás bát, líbí se jim naše srdečnost a lidskost, jsme příjemní a jsou rádi, že nejsme odměření a neřveme na ně.

3. Závazek pracovat s klienty tak dlouho, jak potřebují – jsme připraveni podporovat lidi tak dlouho, jak oni sami uznají za vhodné a v intenzitě podle aktuálních potřeb. Naše spolupráce nekončí tím, že se člověk musí z bytu vystěhovat předčasně. Neděláme však za uživatele věci, které zvládají a nepřebíráme roli jiných dostupných přirozených zdrojů podpory a služeb.

4. Rozptýlené bydlení, nezávislé byty – žádné byty nevlastníme, ale snažíme se hledat takové byty, abychom se nemuseli stydět je někomu nabídnout. A to jak s ohledem na kvalitu, tak cenu. Nenabízíme víc jak dva byty v jednom domě. Spolupracujeme dle potřeby se všemi aktéry na trhu bydlení. Jak s městem, tak realitní kanceláří i s jednotlivými majiteli bytů.

5. Oddělení bydlení od služeb – o byt člověk může přijít jen, když neplatí nájemné, nebo když není schopen chovat se jako dobrý soused. To, že u člověka došlo k relapsu závislostního chování a nastoupil pobytovou léčbu, nebo došlo ke zhoršení psychického zdraví a následné hospitalizaci, to není důvod ke ztrátě bydlení. Není to ani např. situace, že uživatel přeruší spolupráci s námi. Tento princip vnímáme ještě v jedné rovině. Jako sociální pracovníci jsme zde od toho, abychom člověka podporovali v tom, aby si bydlení udržel. Nejsme ten, kdo vymáhá naplňování nájemní smlouvy, nebo dodržování pravidel pro splácení půjčky z garančního fondu. Tohle náleží naší kolegyni z týmu, která se věnuje těmto záležitostem.

6. Klientova svobodná volba a jeho sebeurčení. V dohodě o spolupráci máme jasně napsáno: Ve spolupráci jsme si rovnocenní. Věříme, že jste to vy, kdo nejvíc rozumí Vaší situaci a zná řešení, která budou fungovat. My podporujeme a informujeme. Vy rozhodujete. Neděláme a nepřebíráme to, co zvládáte. Svou práci vždy plánujeme a hodnotíme společně s Vámi.

7. Zaměření na zotavení – ledovec buduje systém služeb orientovaný na zotavení (recovery) a má pro to jasně formulované hodnoty a způsoby, jak služby rozvíjet. Bydlení, a hlavně pocit domova, jsou důležité předpoklady pro zotavení. Snažíme se lidem pomoci vytvořit takové prostředí, ve kterém se zotavení daří. Místo, kde nebudou zažívat osamělost a budou se cítit v bezpečí. Tak, aby člověk mohl žít dobrý život i přes omezení způsobené nemocí.

8. Harm reduction – bydlení a spolupráce nejsou ze strany týmu HF podmíněny abstinencí. Ale snažíme se snižovat škody jak s ohledem na samotné užívání, tak například také s ohledem na možnou ztrátu bydlení, když se nabalí problémy, jež užívání psychoaktivních látek přináší.

Lidé, které podporujeme

Program Housing First v Ledovci je určen jednotlivcům, párům nebo rodinám, které jsou aktuálně v bytové nouzi, a zároveň je zde alespoň jeden člověk se závažným duševním onemocněním (SMI), který potřebuje intenzivní a dlouhodobou podporu. Bytovou nouzi vymezujeme podle standardů ETHOS a považujeme za ni i situaci lidí, kteří uvázli v psychiatrických nemocnicích a překážkou pro jejich propuštění se stalo to, že nemají kde bydlet.

V průběhu projektu se nám podařilo najít 15 bytů (10 městských a 5 na komerčním trhu), jedná se o malé byty, většinou 1 + k. k. nebo 1 + 1. V těchto bytech jsme pomohli se zabydlením celkem 17 lidem, z nich 16 jsou uživatelé služby. Většina lidí bydlí v bytě sama, jen v jednom bytě bydlí matka s dcerou a v dalším bytě bydlí partnerský pár, avšak muž z tohoto páru není uživatel služby – ve smyslu cílové skupiny v rámci financování projektu.

Mezi lidmi, které jsme podpořili, je 7 žen (průměr 45 let) a 9 mužů (průměr 53 let). Sedm z nich má opatrovníka. Sedm jich aktuálně spolupracuje s CDZ Ledovec Plzeň a tři další tak činili v předchozích měsících. Co se týká psychiatrické diagnózy, sedm lidí má jako diagnózu stanovenou schizofrenii, u šesti lidí jsou to afektivní a úzkostné poruchy a tři lidé s poruchou osobnosti. Devět z nich z nich užívá nebo užívalo psychoaktivní látky, jde tam tedy o souběh duševních obtíží a problémů, které plynou z užívání psychoaktivních látek (tzv. duální diagnózy). V našem případě se jedná nejčastěji o alkohol.

Sedm ze 16 uživatelů služby bylo v průběhu spolupráce hospitalizováno na dobu několika měsíců. Někteří opakovaně. Přesto se u všech podařilo, že tyto hospitalizace nevedly ke ztrátě bytu.

Do zmiňovaných 15 bytů se lidé stěhovali nejčastěji z ubytoven (5 případů). Do čtyř bytů šli lidé, kteří byli dlouhodobě hospitalizováni v Psychiatrické nemocnici Dobruška a nemohli být propuštěni, protože neměli kam jít. Do tří bytů se stěhovali lidé, kteří do té doby žili ve stanech. Dva lidé měli nestabilní bydlení v tom ohledu, že pendlovali po známých. Jeden muž se stěhoval z azylového domu. Doba bytové nouze byla u těchto lidí od 1,5 roku do 10 let, průměr byl zhruba 3,5 roku. Tyto lidi spojuje, že se rozhodli žít v Plzni nebo jeho nejbližším okolí, a to přesto, že ne všichni mají v Plzni trvalé bydliště.

Průměrná doba pro nastěhování byla 6 měsíců. Jedná se o dobu, která uplynula mezi tím, kdy byl člověk zařazen mezi čekatele programu a nastěhování do bytu. V nejkratším případě se jednalo o jeden měsíc, v nejdelším případě pak o čekání v délce 14 měsíců. Tak dlouhé čekání bylo ovlivněno jednak hledáním vhodného bytu, ale také zdlouhavým soudním řízením, kdy schválení nájemní smlouvy u člověka s omezenou svéprávností, musí posvětit kolizní opatrovník a soud.

Tým Housing First a organizace podpory

Skupina lidí, kterým jsme se rozhodli pomáhat vybudovat si domov, je velmi pestrá. Od počátku jsme tak cíleně budovali tým, který bude mít multidisciplinární charakter a jednotliví členové týmu přinesou zkušenosti (v průměru víc než 10 let praxe) a dovednosti z různých oblastí sociální práce. Tým má své jádro sociálních pracovníků pro HF a kolegy, kteří ho ve specializovaných rolích doplňují.

Tým pro poskytování podpory:

- 4× sociální pracovník/ce (2,7 úvazku) + peer konzultantka (0,5 úvazku)

Širší tým HF:

- sociální „realitní makléřka“ (0,2 úvazku) – komunikuje s majiteli, spravuje garanční fond, kontakt pro stížnosti
- psychiatr – konzultant pro tým (DPP)
- pracovní poradenství – metodou IPS (externí poradkyně, cca 0,1 úvazku)
- technici – údržba, opravy, podpora v zabydlování (DPP)
- koordinátor projektu (0,3 úvazku)

Podporu organizujeme formou týmového case managementu. Každý uživatel má klíčového pracovníka, který má úlohu primárně administrativní a koordinační. Od počátku se seznamují zájemci se všemi členy týmu. V návštěvách se střídáme a témata systematicky řeší vždy ten, kdo má v tom největší kompetenci, nebo má s klientem v dané věci nejlepší vztah. Snažíme se být zastupitelní. Důležitá

rozhodnutí, která nejsou akutního charakteru, dělá celý tým. Týmový přístup vyžaduje dobrou komunikaci. Kromě porad (2x týdně), využívá tým zabezpečenou elektronickou komunikaci formou „chatu“, sdílené databáze, kalendáře a elektronickou nástěnku. Je vybaven telefony, notebooky, nářadím pro údržbu v bytech, praktickým autem. Pracovníci jsou z principu všestranní a dělají zejm. na počátku všechno, co je potřeba (pro budování vztahu). Od stěhování, učení praktických dovedností, doprovodů, přes administrativu kolem dávek a dluhové poradenství, až po individuální plánování, prevenci relapsu a krizovou intervenci. Je to výhodné pro období, než se podaří vybudovat a zajistit stabilní podpůrnou síť.

Podpora je dostupná 7 dní v týdnu od 8.00 do 20.00 hodin na týmovém pohotovostním čísle. Pracovní doba je pružná.

Teoretické a metodologické pilíře, na kterých stavíme:

- CARE metodologie podpory zotavení (CARE Network, cmhcd.cz)
- Pathways model pro ukončování bezdomovectví (Sam Tsemberis)
- Strength based a recovery oriented: dobrá praxe a hodnoty v zotavení ze závažného duševního onemocnění

Dobrá praxe a zkušenosti

Naše praxe potvrzuje zkušenosti z jiných týmů HF v ČR i zahraničí. Naprostá většina lidí si touží bydlení udržet. I po dlouhé době života bez přístřeší, nebo dlouhé hospitalizaci, jsou lidé schopni vyvíjet úsilí a mají motivaci si byt udržet. Získání bydlení naprostá většina uživatelů hodnotí jako zásadní zlepšení kvality života.

Radost ze svého bydlení a zážitek respektu vždy silně podpořily vztah a důvěru k týmu. To umožnilo postupně řešit i složitější témata a dávat podporu např. ve zvládnání a řešení domácího násilí, závislosti, nebo při organizaci akutní psychiatrické hospitalizace. Díky té důvěře si také dvě třetiny lidí nechávají dobrovolně uložené rezervní klíče v trezoru HF. Uzavíráme vždy písemné dohody, pro jaké situace se mohou použít. Opakovaně to ušetřilo mnoho peněz za zámečníky a 1x během krizové intervence to zachránilo život.

Máme pozitivní zkušenost s plánováním. Vytváříme tzv. plány bezpečí (např. pro snížení rizika relapsu, nebo udržení bytu během hospitalizace). Plánujeme často společně s dalšími důležitými lidmi (terapeuty, rodinou, zdravotníky, opatrovníky) a vždy s vědomím a ideálně za přítomnosti toho, koho se to týká. To je třeba naprosto nezbytné u podpory, která má zdravotní charakter, jako je např. domácí detox.

V případě potřeby se účastníme multidisciplinárních porad ve FN Plzeň a PN Dobruška. Pokud s tím člověk souhlasí, tak uzavíráme tzv. trojdohodu mezi námi, uživatelem a majitelem bytu o tom, že si můžeme předávat informace o všem, co by mohlo ohrozit udržení bytu, zejm. o dluzích a stížnostech sousedů.

Minimálně v počátku bývá materiální pomoc nezbytná. Sháníme dary (vybavení bytu), část nejnnutnějšího vybavení bytů jsme mohli financovat z fondu projektu. Máme k dispozici rezervní vyřazené mobilní telefony, které půjčujeme nebo dáme, abychom mohli být v kontaktu. Od týmu je oddělený, ale k dispozici, garanční a krizový fond, který za pevně daných pravidel umožňuje si vzít třeba půjčku na kauci, vstupní prohlídku do zaměstnání atd. Poskytujeme také majitelům částečně garance na platby a škody, které zvyšují ochotu pronajímat byt. Nové nájemníky, ze stejných důvodů, na první rok pojistíme na škody způsobené třetími stranami.

V současnosti velká většina z 15 domácností už minimálně rok spokojeně bydlí. Jeden z uživatelů zemřel na závažné onkologické onemocnění, všichni ostatní s námi nějakou formou kontaktu udržují. Jedné ženě nebyla prodloužena nájemní smlouva (zhoršení zdraví, drogy, stížnosti) a nyní je hospitalizována. Jeden muž nezvládl platit pro něho finančně náročné bydlení od soukromého majitele a nyní získal s naší podporou od města sociální byt. Jedna žena opustila byt z důvodu nerespektování majitele nemovitosti, nyní také získá nejspíše městský byt. Ctíme jeden ze zásadních principů Housing First. Ztráta bytu může být i důležitá zkušenost pro zranění a zotavení. Lidé potřebují další šance, a proto naše podpora ztrátou nekončí, ale naopak.

Navzdory komplikovaným podmínkám na trhu s bydlením, složitému dávkovému systému, předsudkům a dalším bariérám, které brání vysoce zranitelným lidem získat a udržet střechu nad hlavou, tak zkušenosti z Plzně ukazují, že pokud lidé dostanou šanci a k tomu intenzivní individualizovanou podporu založenou na vztahu, tak jsou z většiny z nich dobří nájemníci a sousedé, navzdory symptomům duševního onemocnění nebo závislosti.